

سنجش سرمایه اجتماعی زنان عضو و غیرعضو تعاونی روستایی بخش مرکزی شهرستان چرام

مهدی نوری پورا^{۱*}، زهرا توکلی تبار^۲، شهاب میرزایی^۳

چکیده

بدون شک، مشارکت زنان روستایی در تعاونی‌ها تأثیر بسزایی در توسعه فعالیت آن‌ها و توسعه روستاها خواهد داشت و سرمایه اجتماعی یکی از عواملی است که باعث حضور فعال زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی می‌شود. با توجه به این مهم، هدف از پژوهش حاضر سنجش سرمایه اجتماعی زنان عضو و غیرعضو تعاونی روستایی بخش مرکزی شهرستان چرام واقع در استان کهگیلویه و بویراحمد بوده است. در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شد. نمونه پژوهش شامل ۱۱۴ نفر از زنان عضو و غیرعضو تعاونی روستایی بخش مرکزی شهرستان چرام در استان کهگیلویه و بویراحمد بود. نتایج پژوهش حاکی از آن است که میانگین نمره مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی نسبت به غیراعضا، عددی بالاتر را نشان می‌دهد و تفاوت معناداری بین دو گروه مشاهده شد. نتایج رگرسیون نیز نشان داد پنج مؤلفه تعامل، اعتماد، تعاون، انسجام، و مشارکت توانسته‌اند با ضریب تبیین ۰٫۷۱۵، نقش مؤثر و معناداری در پیش‌بینی وضعیت سرمایه اجتماعی زنان عضو تعاونی روستایی داشته باشند. بنابراین، ایجاد تعاونی‌های روستایی براساس نیازها و اولویت‌های زنان روستایی و تشویق آنان به مشارکت در این تعاونی‌ها به منظور افزایش سرمایه اجتماعی و جلب مشارکت آن‌ها در فرایند پیشبرد اهداف توسعه‌ای پیشنهاد می‌شود.

کلیدواژگان

تعاونی روستایی، زنان، سرمایه اجتماعی، شهرستان چرام.

۱. استادیار ترویج کشاورزی و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج

mnooriipoor@yu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج

zahratavakoli88@yahoo.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج

mirzaieshahab59@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۱/۶، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۲/۲۰

مقدمه و طرح مسئله

بدون شک، امروزه موضوعی که اذهان بسیاری از اندیشمندان، سیاستگذاران، و برنامه‌ریزان را به خود درگیر کرده، ارتقای وضعیت و شرایط زنان به‌ویژه زنان روستایی، در همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، و... است. مطالعه مسائل زنان یکی از مسائل اصلی جامعه‌شناسان و پژوهشگران حوزه‌های مختلف مطالعات زنان و دیگر اندیشمندان است. نادیده‌گرفتن مسائل زنان به معنی ائتلاف انرژی و توانایی‌های بخش عظیمی از جامعه است و حضور نداشتن یا حضور کم‌رنگ زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی امکان به نتیجه رسیدن بسیاری از طرح‌های اجتماعی و اقتصادی را ناقص و بی‌نتیجه کند [۶]. وضعیت زنان در هر جامعه‌ای بیانگر میزان پیشرفت آن جامعه است و اعتلای کشورها در گرو استفاده هدفمند از همه نیروها و استعدادهای انسانی خود از جمله زنان است. هویت‌دادن به زنان، استقلال‌بخشیدن به آن‌ها، و فراهم کردن زمینه مشارکت فعال آن‌ها در امور مختلف اقتصادی و اجتماعی عامل مهمی در انگیزش بیشتر این نیروی عظیم در چرخه‌های تولید اجتماعی است. یکی از راهکارهای مؤثری که بستر لازم را برای رشد شخصیتی و ارتقای توانمندسازی‌های ذهنی و فکری زنان مهیا می‌کند و موجب شرکت فعال آن‌ها در فعالیت‌های گروهی می‌شود فعالیت در قالب تعاونی‌هاست [۷]. تعاونی‌ها به‌منزله‌اثری مناسب به منظور توسعه اجتماعی و اقتصادی، ایجاد اشتغال، و توسعه مشارکتی محسوب می‌شوند [۲۶]. بی‌شک، مشارکت زنان روستایی در تعاونی‌ها تأثیر بسزایی در توسعه فعالیت آن‌ها و توسعه روستاها خواهد داشت.

یکی از عواملی که باعث حضور فعال زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی می‌شود سرمایه اجتماعی آن‌هاست [۶]. عده‌ای بر این عقیده‌اند که افزایش سرمایه اجتماعی بستر لازم را برای به ثمر رسانیدن رشد شخصیتی و ارتقای توانمندی‌های ذهنی و فکری مردم روستا مهیا می‌کند و موجب مشارکت فعال آن‌ها در فعالیت‌های گروهی می‌شود [۴]. سرمایه اجتماعی به روابط میان افراد در شبکه‌های اجتماعی، هنجارهای عمل متقابل، و قابلیت اعتمادی ناشی از آن‌ها اشاره دارد که دستیابی به منافع مشترک را تسهیل می‌کند [۲۴]. اجتماعاتی که از مجموعه گوناگونی از شبکه‌های اجتماعی برخوردار است در هنگام رویارویی با آسیب‌پذیری و حل اختلافات در وضعیت محکم‌تری قرار دارد و بهتر می‌توانند از فرصت‌های جدید بهره‌مند شوند [۱۸]. تمرکز بر سرمایه اجتماعی به دلیل نقشی که سرمایه اجتماعی در تولید و افزایش سرمایه انسانی و اقتصادی ایفا می‌کند و تعاونی‌ها با توجه به اینکه از بخش‌های مهم اقتصادی کشور به شمار می‌آیند حائز اهمیت فراوان است. با توجه به اینکه امروزه افزایش نقش و جایگاه زنان در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، و سیاسی کشور از اهداف کلی سیاست‌های مهم توسعه انسانی محسوب می‌شود، افزایش قابلیت‌ها و ظرفیت‌های انسانی و اجتماعی یا به طور کلی سرمایه اجتماعی به‌منزله‌گامی مهم در رسیدن به این هدف است. از این رو، مسئله اصلی

پژوهش حاضر این است که وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی زنان عضو تعاونی تولید روستایی و غیرعضو در شهرستان چرام، که از شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد است، چگونه است؟ آیا با یکدیگر تفاوتی دارند یا خیر؟

مبانی نظری پژوهش

سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیمی است که در چند دهه اخیر با چشم‌انداز خاصی مطرح شده است؛ به طوری که اندیشمندان متعددی از جمله کلمن^۱، پاتنام^۲، بوردیو^۳، و... سرمایه اجتماعی را در رشد سرمایه انسانی مفید دانسته‌اند. در سال‌های اخیر، این سرمایه به عنوان پدیده جدید اجتماعی، که فرصت‌های جدیدی برای جامعه ایجاد می‌کند، مورد توجه قرار گرفته است [۹]. جهت بررسی دقیق‌تر مفهوم سرمایه اجتماعی ابتدا برخی از تعاریفی که تاکنون برای سرمایه اجتماعی طرح شده است، در قالب جدول ۱ ارائه می‌شود.

جدول ۱. تعاریف نظریه پردازان از سرمایه اجتماعی

مجموع منابع بالقوه یا بالفعلی است که با عضویت در شبکه پایایی از روابط کم‌وبیش نهادینه شده از آشنایی یا شناخت متقابل، به دست می‌آید.	بوردیو (۱۹۸۶)
جنبه‌ای از ساخت اجتماعی که کنش‌های متقابل افراد را درون ساختار اجتماعی تسهیل می‌کند.	کلمن (۱۹۹۰)
اجزای اصلی سازمان اجتماعی، مانند اعتماد، هنجارها، و شبکه‌هایی که می‌توانند کارایی اجتماعی را با تسهیل کنش‌های هماهنگ بهبود دهند.	پاتنام (۱۹۹۵)
سرمایه اجتماعی به نهادها، روابط، و هنجارهایی که به کمیت و کیفیت کنش‌های متقابل اجتماعی جوامع شکل می‌دهند، اشاره دارد. سرمایه اجتماعی فقط حاصل جمع نهادهایی که جامعه را پی‌ریزی کرده‌اند نیست، بلکه پیوندهای محکمی است که آن‌ها را به یکدیگر متصل می‌دارد.	بانک جهانی (۱۹۹۵)
مجموعه هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه شده است.	فوکویاما (۲۰۰۰)
سرمایه اجتماعی، شبکه‌هایی با هنجارها، ارزش‌ها، و برداشت‌های مشترک است که همکاری در داخل و بین گروه‌ها را تسهیل می‌کند.	OECD (2004)
سرمایه اجتماعی یک دارایی است که دو جزء ساختاری و شناختی دارد که جزء ساختاری کنش جمعی دارای منافع دوطرفه را تسهیل کرده و جزء شناختی وابستگی متقابل مثبت را برای جمعی دوطرفه خلق و تقویت می‌کند [۱۴].	آپهوف

منبع: قاسمی و همکاران، ۱۳۸۵

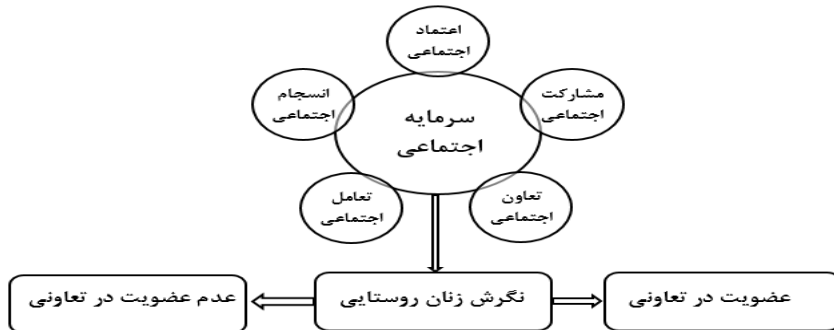
1. Coleman
2. Putnam
3. Bourdieu

پاتنام سرمایه اجتماعی را اعتماد، انسجام، و مشارکت می‌داند که باعث ایجاد روابط میان افراد در شبکه‌های اجتماعی می‌شود و همکاری را میان افراد جامعه برای دستیابی به منافع مشترک تسهیل می‌کند. وی سرمایه اجتماعی را به دو شکل سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و بین‌گروهی تقسیم می‌کند. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی را برای انجمن‌ها و نهادهایی به‌کار می‌برد که با تأکید بر انسجام درونی به حذف غریبه‌ها می‌پردازند و سرمایه بین‌گروهی را برای انجمن‌هایی به‌کار می‌برد که با سایر گروه‌های اجتماعی (غریبه‌ها) در جامعه ارتباط برقرار می‌کنند [۲۴].

پژوهش‌های متعدد نشان داده است که نهادهای اجتماعی، سرمایه اجتماعی را به‌وجود می‌آورند و دستیابی به هدف‌هایی را که در نبود آن‌ها غیرممکن یا پرهزینه بود، ممکن و آسان می‌کنند [۱۸]. به‌طوری‌که، عضویت در سازمان‌های اجتماعی، موجب افزایش میزان سرمایه اجتماعی می‌شود. ناطق‌پور و فیروزآبادی به بررسی مفهوم و نظریه‌های شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد متغیرهای سن، تحصیلات، تأهل، شاغل بودن با عناصر سرمایه اجتماعی اعم از آگاهی و توجه به امور عمومی، اعتماد، مشارکت‌های رسمی، و غیررسمی رابطه مستقیم دارد [۱۹]. نتایج مطالعه‌ای که از کیا و فیروزآبادی انجام دادند نشان داد که مشارکت، هنجار همیاری، تمایل به کار گروهی، و نوگرایی و بهره‌وری در بهره‌برداران تعاونی به شکل معناداری بالاتر از بهره‌برداران در واحدهای خرد و دهقانی است [۳]. احمدی فیروزجایی و همکاران برای اثبات این فرضیه که اعضای تعاونی تولید، برنامه‌های توسعه روستایی و کشاورزی را به دلیل برخورداری از شکل‌های مختلف سرمایه اجتماعی به نحو بهتری از دیگر کشاورزان به‌کار گرفته‌اند، مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی تولید را باهم مقایسه و به این نتیجه رسیدند که از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی چهار مؤلفه مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی، اعتماد به نهادها، شبکه روابط رسمی، و میزان آگاهی باعث افزایش همکاری میان اعضای تعاونی تولید برای اجرای برنامه‌های توسعه‌ای شده است [۱]. از کیا و فیروزآبادی نیز نقش سرمایه اجتماعی را در تشکل‌های تولیدی حوزه آبخیز کرخه (ایران) مطالعه کردند. نتایج تحقیق حاکی از این بود که حس اعتماد در میان اعضای بیت (خانواده)، هنجارهای معامله متقابل در بین اعضا و اعتماد، اطاعت، و احترام رهبران محلی نقش مثبت و تأثیرگذاری بر واحد تولیدی بیت داشته است. این سرمایه اجتماعی درون‌گروهی در سطح بیت همراه با سرمایه اجتماعی بین‌گروهی (روابط و شبکه‌های بین‌بیت‌ها) باعث شده که بستر مناسبی برای برنامه‌ریزی توسعه‌ای تشکل‌های تولیدی فراهم آید [۲]. عضویت در انجمن‌های داوطلبانه و محلی شاخص مهم دیگری از سرمایه اجتماعی است. این شبکه‌های اجتماعی هم از افراد درون خود حمایت می‌کنند و هم امکان توسعه و رشد را افزایش می‌دهد [۱۲].

بررسی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی بر میزان مشارکت زنان در سازمان‌های غیردولتی نشان داد که میان سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی و میزان مشارکت زنان در سازمان‌های غیردولتی رابطه معناداری وجود دارد؛ به طوری که با افزایش سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی افراد مطالعه شده، میزان مشارکت آن‌ها در سازمان‌های غیردولتی نیز ارتقا می‌رود و با کاهش سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی افراد، میزان مشارکت آن‌ها در سازمان‌های غیردولتی کاسته می‌شود [۱۰].

مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون تعاریف و شاخص‌های مختلفی برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی معرفی شده‌اند، اما مهم‌ترین تعریفی که تاکنون از سرمایه اجتماعی بیان شده است و پایه و اساس اکثر مطالعات انجام گرفته است تعریف پاتنام از سرمایه اجتماعی است. در این پژوهش، همان‌طور که چارچوب مفهومی نشان می‌دهد، مطابق با جمع‌بندی تعریف پاتنام و دیگر تعاریف، سرمایه اجتماعی در مجموع به وسیله پنج مؤلفه اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، تعامل اجتماعی، و تعاون اجتماعی مشخص شده است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش (تنظیم: پژوهشگران)

۱. تعاریف مفهومی و عملیاتی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

بر اساس تعاریف نظریه پردازان سرمایه اجتماعی، در این پژوهش از پنج مؤلفه اصلی، که بیان‌کننده سرمایه اجتماعی است، بهره گرفته شد که عبارت‌اند از: اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، تعامل اجتماعی، و تعاون اجتماعی. در ادامه، تعاریف مفهومی و عملیاتی هر یک از این مؤلفه‌ها ارائه شده است:

اعتماد اجتماعی: در همه تعاریف نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی، مؤلفه اعتماد اجتماعی به منزله جزء اصلی سرمایه اجتماعی نام برده شده است. اعتماد به معنای باور بر مبنای این

احتمال است که دیگران کارهای به خصوصی را انجام می دهند یا از انجام دادن آن پرهیز می کنند. مفهوم اعتماد ممکن است برای پیش‌نگری رفتار یک شریک با توجه به تعهدات و الزامات او و امکان پیش‌بینی رفتار او در مذاکرات و تعاملات، درحالی که ممکن است با رفتار فرصت طلبانه نیز مواجه باشد، بیان شود. در متون پژوهشی، اعتماد را به انواع مختلفی تفکیک می کنند و پژوهشگران دست‌کم از سه نوع متفاوت از آن یاد کرده‌اند [۵]:

- اعتماد به بستگان و خویشاوندان؛
- اعتماد اجتماعی (میان افراد)؛
- اعتماد نهادی؛ که ناظر بر احساس افراد نسبت به نهادها یا حرفه‌های مختلف یا حتی بخش‌های مختلف دولتی باشد.

در این پژوهش، مؤلفه اعتماد در قالب این سه بخش و با هفت گویه: اعتماد به همسایه‌ها، اعتماد به خویشاوندان، اعتماد به اعضای خانواده، اعتماد به دوستان و آشنایان، قبول ضمانت مالی دوستان و آشنایان به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) سنجیده شده است.

مشارکت اجتماعی: مشارکت اجتماعی به معنی کنشی هدفمند، ارادی، و اختیاری با خصوصیات متعامل بین کنشگر و زمینه اجتماعی- محیطی اوست که هم برای فرد رضایت به بار می‌آورد و هم عامل شکل‌دهی به روابط و سازنده شبکه‌های حمایتی بالقوه است [۱۵]. در این پژوهش، مؤلفه مشارکت اجتماعی در قالب پنج گویه مانند: شرکت در کارهای خیر و عام‌المنفعه، شرکت در رویدادهای اجتماعی فرهنگی مانند عزاداری و جشن‌ها، شرکت در انتخابات، مشارکت در پروژه‌های روستایی و شرکت در کارهای گروهی که به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) سنجیده شده است.

انسجام اجتماعی: انسجام اجتماعی به معنای حمایت افراد یک گروه یا جامعه از یکدیگر، بهره‌مندی از احساس پذیرش از سوی دیگران، و احساس راحتی در گروه‌هایی است که افراد در آن‌ها عضویت یا مشارکت داشته‌اند [۱۵]. انسجام اجتماعی تا حدود زیادی با مشارکت اجتماعی تعامل دارد. برای سنجش این متغیر از سه شاخص گرایش روستاییان نسبت به یکدیگر، میزان تعامل اجتماعی بین آن‌ها و میزان نزاع‌های دسته‌جمعی و اختلاف سیاسی در بین روستاییان، به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) سنجیده شده است.

تعامل اجتماعی: منظور از تعامل اجتماعی، میزان همبستگی‌ای است که بین زنان روستایی وجود دارد [۱]. این مؤلفه در قالب پنج گویه: صرف‌نظر از منافع خود به خاطر منافع دیگران، انجام‌دادن کاری وقت‌گیر برای دیگران، انجام‌دادن کاری برای دیگران که هیچ سودی برای فرد نداشته باشد، قرض‌دادن وسایل مورد نیاز به همسایگان و روابط صمیمانه با همسایگان به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) سنجیده شده است.

تعاون اجتماعی: منظور از تعاون اجتماعی، میزان همکاری و کمکی است که میان زنان روستایی وجود دارد [۱]. این مؤلفه در قالب سه گویه مانند: کمک به یکدیگر در کارهای یکدیگر، کمک به یکدیگر در حوادث غیرمترقبه، و کمک به همسایگان در تمیزکردن محله و محیط زندگی، به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) سنجیده شده است.

روش‌شناسی

قلمرو جغرافیایی پژوهش

چرام یکی از شهرستان‌های مرکزی استان کهگیلویه و بویراحمد است. مرکز این شهرستان شهر چرام است که در ۳۱ درجه شمالی و ۵۰/۷۴ درجه شرقی و ارتفاع ۷۳۶ متری از سطح دریا واقع شده است. در سرشماری سراسری سال ۱۳۸۵، جمعیت این شهر ۱۳ هزار و ۹۲ نفر برآورد شده که از این تعداد ۶ هزار و ۴۹۳ نفر زن‌اند [۱۷]. شهر چرام فقط یک تعاونی روستایی زنان دارد که در این مطالعه بررسی شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به صورت پیمایشی^۱ انجام شده و جامعه آماری پژوهش، زنان بخش مرکزی شهرستان چرام در استان کهگیلویه و بویراحمد بودند که در دو گروه (طبقه) اعضای تعاونی و غیراعضا قرار گرفتند. با توجه به محدودیت تعداد اعضای تعاونی (۵۷ نفر) همه آن‌ها به‌عنوان اعضای نمونه آماری عضو تعاونی در نظر گرفته شدند. از طرف دیگر، در گروه غیراعضا نیز با توجه به کوچک‌بودن منطقه مطالعه‌شده و کم‌بودن تعداد آن‌ها، به میزان برابر یعنی ۵۷ نفر از این اعضا نیز به صورت تصادفی برای مطالعه انتخاب شدند. بنابراین، نمونه آماری مطالعه‌شده در مجموع شامل ۱۱۴ نفر زنان عضو و غیرعضو تعاونی بخش مرکزی شهرستان چرام است. برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز پژوهش، برحسب اهداف تحقیق، پرسشنامه‌ای که شامل پنج بخش بود در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (۱. خیلی کم، ۲. کم، ۳. متوسط، ۴. زیاد، ۵. خیلی زیاد) طراحی شد. روایی^۲ پرسشنامه با استفاده از نظرهای استادان و متخصصان پس از چند مرحله اصلاح و بازنگری به‌دست آمد. جهت تعیین پایایی^۳ پرسشنامه، یک مطالعه مقدماتی با سی پرسشنامه انجام شد، که ضریب آلفای کرونباخ^۴ به‌دست‌آمده (جدول ۲)، حاکی

1. survey research
2. validity
3. reliability
4. Cronbach Alpha

از اعتبار پرسشنامه طراحی شده است. گفتنی است که پدهازور^۱ اعتبار بین ۰/۵ تا ۰/۸ را برای تحقیقات غیر تجربی پذیرفتنی می‌داند [۲۳].

جدول ۲. نتایج آزمون پایایی مفاهیم پژوهش

پایایی		مفاهیم
تعداد گویه‌ها	(α)	
۵	۰/۶۵	تعامل اجتماعی
۳	۰/۸۹	تعاون اجتماعی
۷	۰/۷۱	اعتماد اجتماعی
۵	۰/۶۸	انسجام اجتماعی
۵	۰/۷۶	مشارکت اجتماعی

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمارهایی نظیر فراوانی، میانگین، انحراف معیار، رگرسیون لجستیک، و تی تست مستقل و ISDM بهره گرفته شد. داده‌پردازی نیز با نرم‌افزار SPSS21 انجام گرفت.

یافته‌های پژوهش

همان‌گونه که در بخش‌های پیشین اشاره شد، هدف‌های پژوهش حاضر را می‌توان در دو بخش عنوان کرد که عبارت‌اند از: مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی زنان عضو و غیرعضو تعاونی و مدل پیش‌بینی‌کننده مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی عضویت زنان در تعاونی روستایی شهرستان چرام. یافته‌های پژوهش نیز در جهت بررسی اهداف فوق ارائه می‌شوند.

۱. ویژگی‌های فردی افراد مطالعه‌شده

تحلیل توصیفی ویژگی‌های فردی پاسخگویان نشان می‌دهد که میانگین سنی زنان عضو تعاونی در حدود ۳۰/۶۸ سال با انحراف معیار ۸/۸۹ است. همچنین، تعداد ۳۰ نفر (۵۲/۶ درصد) از آنان تحصیلات ابتدایی تا متوسطه و ۲۶ نفر تحصیلات دانشگاهی در حد فوق دیپلم و لیسانس داشتند. اطلاعات به‌دست‌آمده درباره وضعیت تأهل اعضای تعاونی نیز نشان می‌دهد که ۱۹ نفر (۳۳/۳ درصد) مجرد و ۳۸ نفر (۶۶/۷ درصد) متأهل‌اند. از لحاظ وضعیت اشتغال نیز ۵۰ نفر (۸۷/۷ درصد) خانه‌دار و ۷ نفر (۱۲/۳ درصد) شاغل به صورت آزاد یا دولتی‌اند. تحلیل ویژگی‌های توصیفی افراد غیرعضو نشان داد که میانگین سنی آن‌ها حدود ۳۳/۳۷ سال با انحراف معیار ۹/۹۷ است. همچنین، تعداد ۶ نفر (۱۰/۵ درصد) بی‌سواد بودند و ۳۶ نفر (۶۳/۲ درصد)

1. Pedhazur

تحصیلات ابتدایی تا متوسطه و ۱۵ نفر (۲۶/۳ درصد) تحصیلات دانشگاهی در حد فوق دیپلم و لیسانس داشتند. اطلاعات به دست آمده درباره وضعیت تأهل افراد غیرعضو تعاونی نشان می دهد که ۱۸ نفر (۳۱/۶ درصد) مجرد و تعداد ۳۹ نفر (۶۸/۴ درصد) متأهل و تعداد ۵۱ نفر (۸۹/۵ درصد) خانه دار و ۶ نفر (۱۰/۵ درصد) شاغل، به صورت آزاد یا دولتی، هستند.

۲. بررسی مؤلفه های سرمایه اجتماعی در زنان عضو و غیرعضو تعاونی

یکی از هدف های پژوهش حاضر بررسی مؤلفه های سرمایه اجتماعی زنان عضو و غیرعضو تعاونی روستایی شهرستان چرام است. مؤلفه های سرمایه اجتماعی در قالب ۲۵ سؤال تنظیم و در پنج بعد با عنوان های مشارکت اجتماعی، تعاون اجتماعی، تعامل اجتماعی، انسجام اجتماعی، و اعتماد اجتماعی به صورت طیف لیکرت سنجیده شد. توصیف و دسته بندی مؤلفه های سرمایه اجتماعی با استفاده از فرمول ISDM به چهار دسته سرمایه اجتماعی پایین، متوسط، خوب، و عالی بر پایه کمیته، میانگین، انحراف معیار، و بیشینه تفکیک شدند:

$$A = \text{پایین: } \text{Min} \leq A < \text{Mean} - \text{SD}$$

$$A = \text{متوسط: } \text{Mean} - \text{SD} \leq A < \text{Mean}$$

$$A = \text{خوب: } \text{Mean} \leq A < \text{Mean} + \text{SD}$$

$$A = \text{عالی: } \text{Mean} + \text{SD} \leq A < \text{Max}$$

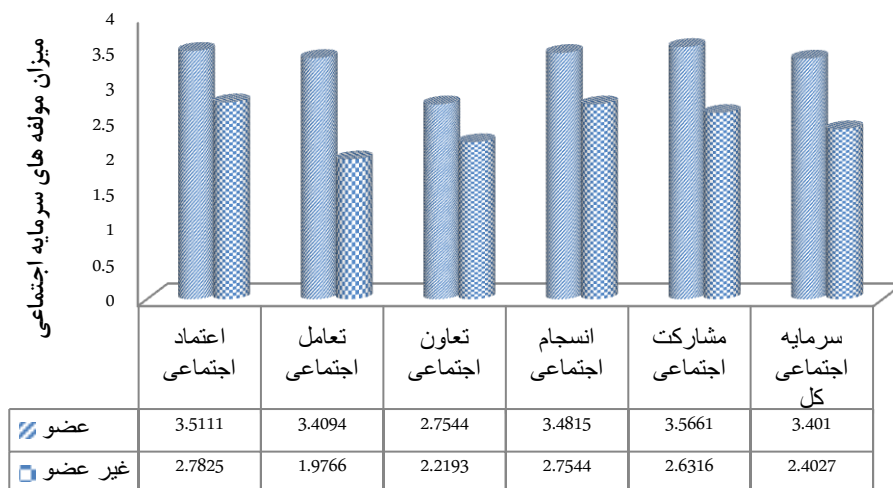
بر اساس محاسبه های انجام شده، وضعیت مؤلفه های سرمایه اجتماعی زنان عضو و غیرعضو تعاونی روستایی شهرستان چرام در جدول ۳ به طور خلاصه ارائه شده است.

جدول ۳. دسته بندی افراد مورد مطالعه از لحاظ مؤلفه های سرمایه اجتماعی

مؤلفه ها		مشارکت		تعاون		تعامل		انسجام		اعتماد	
سطوح		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
ضعیف	عضو	۱/۸	۰	۴	۷	۳	۵/۲۶	۰	۰	۰	۰
	غیرعضو	۳۱/۶	۱۱	۱۹/۳	۲۳	۴۰/۴	۱۶	۲۸/۱	۲۵	۴۳/۹	
متوسط	عضو	۲۶/۳	۷	۱۲/۳	۳	۵/۳	۵	۸/۷۷	۱۲	۲۱/۱	
	غیرعضو	۵۴/۴	۳۵	۶۱/۴	۲۶	۴۵/۶	۲۶	۴۵/۶	۱۸	۳۱/۶	
خوب	عضو	۳۸/۶	۳۹	۶۸/۴	۲۹	۵۰/۹	۳۴	۵۹/۶	۲۸	۴۹/۱	
	غیرعضو	۵/۳	۹	۱۵/۸	۸	۱۴	۱۳	۲۲/۸	۱۴	۲۴/۶	
عالی	عضو	۳۳/۳	۱۱	۱۹/۳	۲۱	۳۶/۸	۱۸	۳۱/۶	۱۷	۲۹/۸	
	غیرعضو	۸/۸	۲	۳/۵	۰	۰	۲	۳/۵	۰	۰	

منبع: یافته های پژوهش

همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، از لحاظ مؤلفه مشارکت اجتماعی برای زنان عضو تعاونی بیشترین فراوانی در طبقه سوم با فراوانی ۲۲ نفر (۳۸/۶ درصد) و برای زنان غیرعضو بیشترین فراوانی در طبقه دوم با فراوانی ۳۱ نفر (۵۴/۴ درصد) وجود دارد. همچنین ۱/۸ درصد از زنان عضو تعاونی مشارکت اجتماعی پایین و ۳۱/۶ درصد از زنان غیرعضو مشارکت اجتماعی ضعیفی دارند. نتایج حاکی از آن است که مشارکت اجتماعی زنان عضو تعاونی از زنان غیرعضو بالاتر است و آن‌ها از وضعیت بهتری از لحاظ این مؤلفه برخوردارند. فزون بر آن، زنان عضو تعاونی از لحاظ سایر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در وضعیت بالاتری از زنان غیرعضو قرار دارند. همان‌طور که شکل ۲ نشان می‌دهد، زنان عضو تعاونی در همه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از میانگین بالاتری برخوردارند.

شکل ۲. مقایسه میزان سرمایه اجتماعی در بین زنان عضو تعاونی و غیراعضای تعاونی

همچنین به منظور بررسی اینکه آیا تفاوتی که بین زنان عضو تعاونی و غیرعضو تعاونی از لحاظ مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی وجود دارد معنادار است، از آزمون تی تست مستقل بهره گرفته شد. نتایج آزمون تی تست در جدول ۴ ارائه شده است. همان‌طور که جدول نشان می‌دهد، از لحاظ مقایسه میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بین زنان عضو و غیرعضو تعاونی روستایی در سطح اطمینان ۹۹ درصد اختلاف معناداری وجود دارد؛ به طوری که زنان عضو تعاونی از زنان غیرعضو میانگین‌های بالاتری در ارتباط با مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی دارند.

جدول ۴. مقایسه میزان سرمایه اجتماعی در بین زنان عضو تعاونی و غیراعضای تعاونی

متغیرها	عضو تعاونی (n=۵۷)		غیرعضو (n=۵۷)		اختلاف میانگین	t-value	سطح معناداری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار			
اعتماد اجتماعی	۳,۵۱۱۱	۰,۳۹۹۳۷	۲,۷۸۲۵	۰,۴۹۰۳۱	۰,۷۲۸۶۵	۸,۶۰۵	۱۰,۰۰۰
تعامل اجتماعی	۳,۴۰۹۴	۰,۵۲۳۳۳	۱,۹۷۶۶	۰,۵۰۷۳۳	۱,۴۳۲۷۵	۱۱۱,۸۹۲	۱۰,۰۰۰
تعاون اجتماعی	۲,۷۵۴۴	۰,۹۵۹۵۵	۲,۲۱۹۳	۰,۶۰۵۱۷	۰,۵۳۵۰۹	۳,۵۶۱	۰,۰۰۱
تضاد اجتماعی	۳,۴۸۱۵	۰,۴۱۱۶۶	۲,۷۵۴۴	۰,۷۵۶۶۵	۰,۷۲۷۱۰	۶,۲۴۰	۱۰,۰۰۰
مشارکت اجتماعی	۳,۵۶۶۱	۰,۶۰۴۸۰	۲,۶۳۱۶	۰,۴۰۵۸۱	۰,۹۳۴۵۶	۹,۶۰۶	۱۰,۰۰۰
سرمایه اجتماعی کل	۳,۴۰۱۰	۰,۳۴۹۹۲	۲,۴۰۲۸	۰,۲۸۶۲۱	۰,۹۹۸۲۶	۱۶,۶۶۶۷	۰,۰۰۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش

۳. مدل پیش‌بینی کننده مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی عضویت زنان در تعاونی

یکی از مدل‌هایی که برای تجزیه و تحلیل و برآورد احتمال یک واقعه دوارزشی (وقوع یا عدم وقوع) مناسب است، مدل رگرسیون لجستیک است. این مدل برای مطالعاتی به کار برده می‌شود که متغیر وابسته در آن‌ها دوارزشی باشد [۱۶]. در این پژوهش، براساس مدل رگرسیون لجستیک، مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به‌منزله سازه‌های پیش‌بینی عضویت زنان در تعاونی روستایی وارد مدل شد. در جدول ۵، نتایج حاصل از پارامترهای رگرسیون لجستیک بیان شده است. آزمون Wald در این جدول برای آزمون معناداری ضرایب محاسبه شده به کار برده می‌شود که در این پژوهش برای همه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی معنادار است. با توجه به اینکه مقدار Bها (ضریب رگرسیون لجستیک) برای پنج مؤلفه مذکور مثبت است، مقدار $Exp(B)$ ، در آن‌ها بالاتر از یک است. نتیجه نشان می‌دهد که این مؤلفه‌ها در عضویت زنان روستایی در تعاونی تولید تأثیر فزاینده‌ای دارند. فزون بر آن، نتایج جدول ضریب رگرسیون لجستیک برای سازه‌های تعامل اجتماعی، اعتماد اجتماعی، تعاون اجتماعی، انسجام اجتماعی، و مشارکت اجتماعی به ترتیب ۶,۷۶۱، ۵,۷۶۹، ۵,۱۲۷، ۴,۷۸۱ و ۳,۶۸۷ است و به‌ازای یک واحد تغییر در وضعیت سازه‌های بررسی شده، در صورتی که سایر شرایط ثابت بماند، احتمال (لگاریتم نسبت بخت (Odds)) اینکه زنان روستایی عضو تعاونی شوند، اضافه می‌شود (جدول ۶).

جدول ۵. نتایج رگرسیون لجستیک تخمین اثر تعیین کننده‌های سرمایه اجتماعی بر متغیر پاسخ (عضو یا غیر عضو) بودن در تعاونی تولید روستایی

ویژگی‌ها	ضریب B	SE	Wald	df	Sig.	Exp(B) [†]
اعتماد اجتماعی	۵/۷۶۹	۲/۴۷۰	۵/۴۵۵	۱	۰/۰۲۰	۳۲۰/۰۸۳
تعامل اجتماعی	۶/۷۶۱	۳/۰۵۱	۴/۹۱۲	۱	۰/۰۲۷	۸۶۳/۱۵۳
تعاون اجتماعی	۵/۱۲۷	۱/۸۵۸	۷/۶۱۰	۱	۰/۰۰۶	۱۶۸/۴۷۸
انسجام اجتماعی	۴/۷۸۱	۲/۳۴۳	۴/۱۶۵	۱	۰/۰۴۱	۱۱۹/۲۳۶
مشارکت اجتماعی	۳/۶۸۷	۱/۵۷۷	۵/۴۶۵	۱	۰/۰۱۹	۳۹/۹۴۴
عدد ثابت	-۷۴/۱۸۲	۲۶/۵۹۰	۷/۷۸۳	۱	۰/۰۰۵	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

† نسبت فراوانی تعلق به یک طبقه به فراوانی عدم تعلق به آن طبقه

-2 Log likelihood = 14.842; Cox & Snell R Square = 0.715;
 Hosmer and Lemeshow test (Chi-square = 0.128, df = 8, sig = 1)

همچنین شاخص‌های برازش مدل رگرسیون لجستیک در جدول ۵ آمده است. در این جدول از سه شاخص برای برازش مدل استفاده شده است. یکی از شیوه‌های درست‌نمایی مدل شاخص -2Log Likelihood است. این شاخص در این مدل برابر ۱۴/۸۴۲ و تا حد زیادی درست‌نمایی مدل را نشان می‌دهد. همچنین آزمون $\text{test Lemeshow and Hosmer}$ نیز بیانگر توافق بین نتایج مشاهده شده و نتایج پیش‌بینی شده و نشان‌دهنده مناسب بودن مدل است. با توجه به اینکه معناداری این آزمون کمتر از ۰/۰۵ است ($\text{sig}=1 \text{ df}=8, \text{Chi-square}=0.128$)، مدل مناسب داده‌هاست.

در رگرسیون لجستیک، برای تفسیر از شانس یا نسبت بخت‌ها استفاده می‌شود. این شاخص نسبت بین دو تا احتمال وقوع $\text{Pro}(e)$ بر احتمال عدم وقوع $\text{Pro}(n)$ ، شانس را که به‌طور موفقیت‌آمیز عضویت گروهی را برای هر مورد معین پیش‌بینی می‌کند، نشان می‌دهد. مدل برآورده رگرسیون لجستیک در این مقاله به صورت رابطه ۱ است:

رابطه ۱)

$$\text{Ln} \left[\frac{\text{Pro}(e).\text{Membership}}{\text{Pro}(n).\text{Membership}} \right] = b_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + \dots + b_n x_n$$

در این رابطه، Ln علامت لگاریتم طبیعی و b مقدار ضریب متغیرها در معادله رگرسیون است. بر مبنای مقدار ثابت و ضریب B می‌توان معادله بهینه رگرسیون لجستیک را نوشت (رابطه ۲):

رابطه ۲)

$$+ (\text{تعاون}) ۵/۱۲۷ + (\text{تعامل}) ۶/۷۶۱ + (\text{اعتماد}) ۵/۷۶۹ - ۷۴/۱۸۲ = \text{برتری لگاریتمی}$$

$$+ ۳/۶۸۷ (\text{مشارکت}) + ۴/۷۸۱ (\text{تضاد})$$

براساس مقدار برتری لگاریتمی محاسبه شده در رابطه ۲، می توان عضویت داشتن یا نداشتن فرد در تعاونی روستایی را تبیین کرد. بنابراین، از نتایج مدل رگرسیون لجستیک چنین استنتاج می شود که در صورت بهبود وضعیت مؤلفه های سرمایه اجتماعی می توان انتظار داشت که زنان بیشتری عضو تعاونی های روستایی شوند.

برای بررسی میزان کارایی مدل رگرسیون لجستیک حاصل، از شاخص درصد صحت گروه بندی استفاده شده است که این شاخص میزان توانایی و دقت مدل رگرسیون لجستیک را در طبقه بندی صحیح دو گروه زنان عضو و غیر عضو تعاونی تولید روستایی نشان می دهد. بر مبنای یافته های جدول ۶، مدل مذکور ۹۷/۴ درصد از کل موارد را به طور صحیح طبقه بندی کرده است. به عبارت ساده تر، می توان گفت نتایج این بخش، این موضوع را که عضویت زنان در تعاونی با سرمایه اجتماعی آن ها رابطه مستقیم و معنادار دارد، تأیید می کند.

جدول ۶. نتایج گروه بندی حاصل از رگرسیون لجستیک در بین زنان عضو و غیر عضو تعاونی تولید روستایی

آمار صحت پیش بینی	پیش بینی شده		عضو یا غیر عضو بودن در تعاونی مشاهده شده
	عضو	غیر عضو	
۹۸/۲	۱	۵۶	غیر عضو
۹۶/۵	۵۵	۲	عضو
۹۷/۴	-		درصد کل موارد درست پیش بینی شده

منبع: یافته های پژوهش

بحث و نتیجه گیری

وضعیت زنان در هر جامعه ای بیانگر میزان پیشرفت آن جامعه است و اعتلای کشورها در گرو استفاده هدفمند از همه نیروها و استعداد های انسانی خود از جمله زنان است. هویت دادن به زنان، استقلال بخشیدن به آن ها، و فراهم کردن زمینه مشارکت فعال آن ها در امور مختلف اقتصادی و اجتماعی عامل مهمی در انگیزش بیشتر این نیروی عظیم در چرخه های تولید اجتماعی است. یکی از راهکارهای مؤثری که بستر لازم را برای رشد شخصیتی و ارتقای توانمندسازی های ذهنی و فکری زنان مهیا می کند و موجب شرکت فعال آن ها در فعالیت های گروهی می شود فعالیت در قالب تعاونی هاست.

از طرف دیگر، سرمایه اجتماعی، یکی دیگر از عوامل مهمی است که طی سال های اخیر به عنوان یکی از تعیین کننده های مشارکت مردمی و توسعه همه جانبه مورد تأکید محققان مختلف بوده است.

با توجه به اینکه اقدام افراد به عضویت در کارهای گروهی و جمعی نظیر تعاونی هم مستلزم برخورداری از سرمایه اجتماعی است و هم در تقویت آن تأثیر دارد، از این رو، در این مطالعه تعاونی به منزله نهادی مؤثر در افزایش سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار گرفت و زنان عضو تعاونی از لحاظ سرمایه اجتماعی با افراد غیر عضو مقایسه شدند. یافته‌های پژوهش حاکی از تفاوت میزان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بین زنان عضو و غیر عضو تعاونی است؛ به طوری که مؤلفه‌های تعامل اجتماعی، تعاون اجتماعی و مشارکت اجتماعی، و انسجام و تعامل اجتماعی می‌توانند عامل‌های تعیین‌کننده عضویت زنان روستایی در تعاونی تولید روستایی باشند و تأثیر بسزایی در عضویت آن‌ها داشته باشد. از نگاه دیگر، می‌توان گفت از دستاوردهای مهم این مطالعه این است که سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی به میزان معناداری بیشتر از افراد غیر عضو بوده است. بنابراین، نتیجه‌گیری کلی که می‌توان انجام داد، این است که در برنامه‌های توسعه روستایی، زنان روستایی و مسائل آن‌ها، به ویژه تقویت روحیه وحدت، انسجام و همکاری بین آن‌ها باید مورد توجه جدی قرار گیرد. در سال‌های گذشته، بیشتر برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی معطوف به کشاورزان بوده است که البته عمدتاً مرد بوده‌اند. این امر باعث شده است بسیاری از محققان، دیگر اقشار جامعه روستایی، مانند جوانان و به ویژه زنان روستایی، را به عنوان فراموش‌شدگان برنامه‌های توسعه قلمداد کنند و از این وضعیت انتقاد کنند. بنابراین، بر توجه به دیگر اقشار جامعه روستایی، به ویژه زنان، و تدارک برنامه‌های خاص آن‌ها تأکید فراوانی شده است. بدیهی است که براساس نتایج پژوهش حاضر، یکی از موضوعات مورد توجه در چنین برنامه‌هایی، می‌تواند سرمایه اجتماعی زنان و چگونگی تقویت آن باشد. مشابه نتایج تحقیق حاضر، در پژوهش‌های دیگر نیز به دست آمده‌اند. فیروزجایی و همکاران [۱] نیز در مطالعه خود ثابت کردند مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از جمله، مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی، اعتماد به نهادها، شبکه روابط رسمی، و میزان آگاهی باعث افزایش همکاری میان اعضای تعاونی تولید برای اجرای برنامه‌های توسعه‌ای شده است. همچنین مطالعه کوثری [۱۳] مؤید این یافته است. از کیا و فیروزآبادی [۲] نیز ثابت کردند که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از جمله مشارکت، همیاری، و تمایل به کارگروهی در بهره‌برداران تعاونی به شکل معناداری بالاتر از بهره‌برداران در واحدهای خرد و دهقانی است. همچنین یافته‌های حاصل از مطالعه فرجی و فعلی [۱۰] نشان داد که با بالا رفتن سرمایه اجتماعی زنان میزان مشارکت آن‌ها در سازمان‌های غیردولتی افزایش می‌یابد که نتایج پژوهش ایشان نیز همسو با یافته‌های پژوهش حاضر است. بر این اساس، پرواضح است توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی و در نظر گرفتن مؤلفه‌های آن، کمک به تغییر جهت نگاه به توسعه است؛ توسعه‌ای که با اتکا به ساختارها و نهادهای اجتماعی عمیق‌تر و پایدارتر است. به طور کلی توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی راه حل حرکت رو به توسعه روستا، طراحی، تقویت، یا روزآمد کردن غیرمستقیم نهادها و ساختارهای اجتماعی

است؛ به نحوی که آن‌ها بتوانند کنش‌های اقتصادی را تسهیل و هزینه‌های معاملاتی را کم کنند. توجه به سرمایه اجتماعی می‌تواند نه فقط از شبکه سرمایه‌گذاری فیزیکی، بلکه به صورت غیرمستقیم از طریق کاهش هزینه‌های معاملاتی در جامعه و با غنی‌تر کردن و گسترش کنش‌ها و ایجاد رضایت از انتخاب فردی و کنش اجتماعی، باعث حرکت روستا به سمت توسعه باشد. برآورد روند سرمایه اجتماعی به تصمیم‌گیری‌های کلان و پژوهش‌های اقتصادی و اجتماعی بعدی کمک بسیار می‌کند. در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه اجتماعی پیمودن راه‌های توسعه در روستا و تکامل فرهنگی و اقتصادی ناهموار و دشوار می‌شود. به‌طور کلی، در جهت تقویت سرمایه اجتماعی و تشویق همکاری‌های جمعی پیشنهاد‌های زیر ارائه می‌شود:

- سطح پایین اعتماد اجتماعی در زنان روستایی می‌تواند به کاهش فعالیت و طرد بیشتر زنان از جامعه منتهی شود، از این‌رو پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان و سیاستگذاران با فراهم‌سازی بستر فرهنگی در جامعه جهت ایجاد اتحاد و همبستگی بیشتر از طریق افزایش آگاهی افراد به اخلاقیات زندگی اجتماعی، در جهت ارتقای اعتماد اجتماعی در جامعه بکوشند. تبلیغات در رسانه‌های انبوه، به‌ویژه در رسانه‌های محلی نظیر صدا و سیما استانی، می‌تواند در ایجاد جو فرهنگی مناسب در این زمینه تأثیر بسزایی داشته باشد.
- همه سازمان‌های مرتبط با توسعه روستایی باید از طریق آگاهی‌دادن به افراد درباره اهمیت و مزایای فعالیت‌های گروهی و ارائه آموزش‌های عمومی در روستا برای تقویت حس تعلق و کار گروهی در جهت افزایش تعاون اجتماعی گام بردارند. در این زمینه پیشنهاد می‌شود سازمان‌هایی نظیر جهاد کشاورزی آموزش‌های ترویجی خود را به بخش کشاورزی معطوف نکنند و بخشی از آن‌ها را به موضوعاتی نظیر تعاون، همکاری، و انسجام اجتماعی اختصاص دهند.
- ایجاد تعاونی‌های روستایی براساس نیازها و اولویت‌های زنان روستایی و تشویق آن‌ها به مشارکت در این تعاونی‌ها و رفع موانع قانونی و وضع قوانین حمایتی از زنان در جهت جلب مشارکت آنان در فرایند پیشبرد اهداف توسعه‌ای پیشنهاد می‌شود. برای مثال، توسعه صنایع خرد خانگی از جمله صنایع دستی از طریق تعاونی‌های زنان روستایی بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد.
- علاوه بر موارد فوق، ارتقای آگاهی‌های زنان به توانمندی‌ها و حقوق خود و مزایای عضویت در تعاونی‌ها و نهاد‌های مشابه آن‌ها نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- [۱] احمدی فیروزجائی، علی؛ صدیقی حسن؛ محمدی، محمدعلی (۱۳۸۶). «مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی تولید روستایی»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، س ۶، ش ۲۳، ص ۹۳-۱۱.
- [۲] ازکیا، مصطفی؛ فیروزآبادی، سید احمد (۱۳۸۳). «سرمایه اجتماعی و نقش آن در تشکل‌های تولیدی حوزه آبخیز کرخه»، مجله جامعه‌شناسی ایران، س ۵، ش ۴، ص ۷۲-۴۹.
- [۳] ازکیا، مصطفی؛ فیروزآبادی، سید احمد (۱۳۸۷). «بررسی سرمایه اجتماعی در انواع نظام‌های بهره‌برداری از زمین و عوامل مؤثر بر تبدیل بهره‌برداری‌های دهقانی به تعاونی»، فصلنامه علوم اجتماعی، ش ۳۳، ص ۹۸-۷۸.
- [۴] انصاری، حمید (۱۳۸۴). مبانی تعاون، تهران: دانشگاه پیام‌نور.
- [۵] توکلی مرتضی؛ تاجبخش، کاظم (۱۳۸۷). «بررسی و تحلیلی میزان سرمایه اجتماعی در مناطق شهری و روستایی مرزی سیستان»، فصلنامه روستا و توسعه، س ۱۱، ش ۲، ص ۱۶۲-۱۴۳.
- [۶] خواجه‌نوری، بیژن؛ مقدس، علی‌اصغر (۱۳۸۷). «جهانی‌شدن و سرمایه اجتماعی زنان»، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ش ۵، ص ۱۳۱-۱۵۴.
- [۷] روستا، کوروش؛ تاجریزی، الهام؛ زمانی‌پور، اسداله (۱۳۸۹). «عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در تعاونی‌های تولیدی»، مجله تعاون، س ۲، ش ۲۱، ص ۹۲-۱۰۹.
- [۸] زاهدی، محمد جواد؛ شیانی، ملیحه؛ علی‌پور، پروین (۱۳۸۸). «رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، س ۹، ش ۳۲، ص ۱۲۹-۱۰۹.
- [۹] سعادت، رحمان (۱۳۸۵). «تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان‌ها». فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.
- [۱۰] فرجی، لیلا؛ فعلی، جواد (۱۳۸۹). «بررسی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی بر میزان مشارکت زنان در سازمان‌های غیردولتی»، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ش ۴، ص ۱۶۸.
- [۱۱] قاسمی، وحید؛ اسماعیلی، رضا؛ ربیعی، کامران (۱۳۸۵). «سطح‌بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، س ۶، ش ۲۳۳، ص ۲۴۸-۲۲۵.
- [۱۲] کرمانی مجرد، م (۱۳۸۸). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار با تأکید بر توسعه پایدار روستایی، اولین همایش دانشجویی ترویج کشاورزی، شیراز.

- [۱۳] کوثری، مسعود (۱۳۷۴). «بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان استان خراسان در فعالیت‌های عمرانی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- [۱۴] ماجدی، سید مسعود؛ لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۵). «بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس»، فصلنامه روستا و توسعه، س ۹، ش ۴، ص ۹۱-۱۳۶.
- [۱۵] محمدی، محمدعلی؛ شعبانعلی فمی، حسین؛ کلانتری، خلیل؛ رستمی، فرحناز (۱۳۸۹). «تعیین شاخص‌های مناسب اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در رتبه‌بندی دانشکده‌های کشاورزی»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، س ۱۰، ش ۳۷، ص ۳۵۱-۳۸۲.
- [۱۶] مرادی، گلمراد؛ بوستانی، داریوش؛ همتی‌فر، محمدرضا (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سلامت روانی مهاجران (مورد مطالعه: شهر طبس)»، جامعه‌شناسی کاربردی، س ۲۳، ش پیاپی ۴۵، ص ۱۴۹-۱۷۰.
- [۱۷] مرکز آمار ایران (۱۳۸۵). نتایج تفصیلی عمومی نفوس و مسکن، شهرستان کهگیلویه.
- [۱۸] میری، غلامرضا؛ جعفر، جوان؛ افروخته، حسن؛ ولایتی، سعداله؛ شایان، حمید (۱۳۸۹). «نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی»، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، س ۸، ش ۱۴، ص ۳۰-۴۹.
- [۱۹] ناطق‌پور، محمدجواد؛ فیروزآبادی، سید احمد (۱۳۸۵). «شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن»، فصلنامه علوم اجتماعی، ش ۲۸، ص ۱۶۱-۱۹۰.
- [20] Bourdieu, Pierre (1986). The Forms of Capital, In Richardson, J. (ed), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, New York, Greenwood Press.
- [21] Coleman, James S (1988). «Social capital in the creation of human capital». *American Journal of Sociology*, Volume 94, PP 95-120
- [22] Fukuyama, Francis (2000). Social Capital and Civil Society, IMF Working Paper Wp,00/74, April.
- [23] Pedhazur, Elazar J (1982). Multiple regressions behavioral research: Explanation and Predication, New York: Harcourt Brace College Publishers. 1058 pages.
- [24] Putnam, Robert D (2000). Bowling Alone: the collapse and revival of American community. simon and Schuster, New York
- [25] Sergaki, Sergaki; Anastasios, Semos (2006). «The Greek unions of agricultural cooperatives as efficient enterprises». *Agricultural Economics Review*, Volume 7, No 2, PP 15-27.
- [26] Woolcock, Michael; Narayan, Deepa (2000). «Social Capital Implications for Development Theory Research». Policy World Bank Research observer, Volume 15, No 2, PP 225-249.